

СТАНОВИЩЕ

на проф. д-р Иля Атанасов Йончев

за дисертационния труд на асистент Петър Здравков Костов на тема:

„Фактори и инструменти на промяна в модела на потребление на звука и звуковите продукти“

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“

Дисертационният труд на Петър Костов е опит да се преосмислят основанията на промените в слуховия опит на човека в рамките на медийната среда. От заглавието на дисертацията читателят не може веднага да разбере посоката, в която ще се тематизират изследваните фактори и инструменти на промяна, но П. Костов в самото начало разсейва каквито и да било неясноти. Проблемът ще бъде разглеждан всеобхватно – и като анализ на „състоянието на съвременната медийна среда (тук последните 20г.)“ (с. 2), и като търсене на перспективите пред развитието на чисто акустическите сектори на медийния отразъл (пак там). Макар полемичният заряд на дисертацията да е заявен някак между другото и да е сведен единствено до стила на изложението (с.4), той е доловим в целия текст и се предполага от ясно формулираните преди това основания за избор на темата – „несъгласието на автора с процеса на маргинализация на слушателските практики, стимулиран от футуристичните заявки, съпътстващи новата среда за разпространение“ (с. 1). Обектът на изследването се подлага на всестранно критическо описание и анализ и същевременно се търсят възможностите за устойчиво самостоятелно съществуване на творческите звукови продукти в медийната среда и смисловата им връзка с човека (с. 89), за да бъде отстояван смисълът на слушателските практики, които остават изцяло само акустически.

Исходните музикалнофилософски интуиции на автора са свързани с ролята на слуха в живота на човека, който дава „дефинитивен и цялостно по-различен поглед върху битието“ (с. 2). Стремехът на П. Костов е да ни представи колкото е възможно по-широка картина на взаимодействията и взаимозависимостите в битието на звука в медийна среда: социологическите, медийно-практическите, технологическите, институционалните, пазарно-икономическите, потребителските, идеологическите, психологическите, етическите

и т. н. Основните репери, които удържат единството на дисертационния труд са напреженията между звукозаписното производство, неговото разпространение и съвременните тенденции на промяна в медийната среда. По-конкретно обект на изследването е съдбата на звуковия продукт, възплъщаващ слуховия опит на човека, в медийната среда. Но тъй като медийната среда и разнородните напрежения в нея са подчертано полиморфни, за целите на дисертацията особено важно е смисловото разслояване на акустическата медийна събитийност. То става възможно чрез позиция, която еднозначно различава звуковите продукти, чиято цел е да предоставят на слушателя своите първообрази и тяхното творческо (медийно) преосмисляне, от звуковата медийна среда, третирана като „чиста“ комуникация и подчинена на нагласи, цели и политики, външни на слуховия опит. Ето защо слуховият опит и неговото възплъщение в звукозаписните продукти и радиоразпръскването – „системите за съхранение и разпространение на звук“ (с. 37) – като чисто звуковите форми, в които медийно живее слуховият опит, заемат централно място и са мислени като незаменими и определящи: „характерът и особеностите на производството, разпространението и потреблението при звуковите продукти трябва да отразяват и да се изграждат около доминиращата роля на слуховото възприятие“ (с. 48) – „слушането е това, което трябва да остане водещ елемент в развитието, усъвършенстването... при звуковите продукти, а не средата да му налага възприемането на обслужващи или маргинални роли“ (с. 3). От тук и по-конкретното противопоставяне между слушането като определящо смислово и цялостно звукопроизводство и слушането като обслужващо чужди нему комуникативни цели.

Едва ли е необходимо да се търсят аргументи, за да се подчертае колко актуална е така поставената тема. Такива аргументи могат да се вземат отвсякъде – като се започне от социологическите, свързани с акустическия хаос на всекидневието ни, и се достигне до недостижимите музикалнофилософски тайни на връзката между човека и звука. Самият патос на дисертацията се корени в изконно присъщата изразителна и естетическа мощ на „самия звук“, чиято пълноценност не се подлага на съмнение (с. 41). Но тъй като всекидневният опит ни поставя в съвсем друга – най-често акустически непълноценна – ситуация, звучи логично чрез „утвърдени и доказани модели от медийната критика“ (с. 1) да се изследва дали медийната мрежа има реалната сила да елиминира самостоятелния живот на звука и с това да деформира слушателските практики, като ги маргинализира и

ги подчинява на несвойствени за тях тенденции в медийния поток. От друга страна има смисъл да се изпита реалната жизнеспособност на медийните форми, свързани със звука, и перспективите им за институционално и технологично развитие. П. Костов подхожда към това изпитание с убеждението и надеждата, че „мрежовата среда не предлага промени от такова фундаментално естество, които да ликвидират изразните и естетически способности на „самия звук“, нито да премахнат необходимостта от институционално и технологично развитие в сектора“ (с. 3) – „търсенето на максимално качество в медийната сфера (а според автора и в изкуствата) не е напълно несъвместимо с рамките, налагани от пазарната реализация“ (с. 9).

Тези изходни предпоставки П. Костов свързва с педагогически „усилия за 1. възпитание на потреблението (... слушателската култура) и 2. възпитание на производството (производствената култура)“ (с. 8). Съответно необходимо е „наличието на образован потребителски вкус в медийната сфера, заедно с неговото култивиране и подкрепа“ (с. 22), както и отстояване на „постигнатото ниво на значимост при звукозаписното производство и радиоразпръскването“ (с. 4), което се свързва с преформулирането на производството на култура в култура на производството (с. 49, 53). Но тъй като „ниската икономическа ефективност е традиционна за звуковите продукти“ (с. 239), то желаната култура на производство и потребление е защитавана във всички възможни аспекти и е основен лейтмотив на дисертацията. Ключов момент откъм производството е „инвестицията в специализиран труд“ и техника (с. 76), а откъм потреблението – изграждането на устойчив потребителски модел – модел на устойчиво потребление на звукови продукти, който залага върху човешката реакция (с. 77, 89 и др.).

П. Костов превежда читателя през най-разнообразни аспекти на медийната среда, като анализите му не оставят място за съмнение в неговата компетентност. Но би могло да се обобщи, че смисловият хоризонт на дисертацията остава една хуманитарна визия за ролята на човека в разглежданите процеси и затова всички медийни фактори, са оценявани според това, дали „звуковото начало“ е в неразривна връзка с „творческото начало“ (разбрано широко и включващо самото медийно производство) или е подвластно на медийни практики, стимулиращи такъв тип комуникативно потребление, който прикрива „пазарни намерения“. Последователното отстояване на тази позиция трябва да се оцени високо, тъй като е конкретно въплъщение на фундаментален за човешкото битие проблем

– изконното отношение на човека към звука, което битийно е фатално значимо по начало, много преди медийните си модуси. И тъй като чистият слухов опит е музика, съвсем естествено в основанията на критическата позиция читателят дочува музикалното и традиционно свързаните с него: автор (заедно с неговия творчески замисъл и послание), изпълнение, възприемане, творба (и нейната съдба в техническата си възпроизводимост) и т. н. Защото „колкото повече медийното представяне се отдалечава от традиционните практики на изкуствата-донори на идеи, толкова повече се ампутира представата какво е човек и се заменя с удобен потребител-полуфабрикат“ (с. 91) А в по-общ план „включването на човека в уравнението на техническото опосредстване..., хуманизирането на технологията... представлява изходна точка... (с. 89) и търсеният „модел на устойчиво потребление на звукови продукти залага върху човешката реакция по начало“ (пак там). Медийният процес, освен комуникация, е и форма на културен пренос (с.26), а това предполага да бъде максимално „изчезващият медиатор“, да бъде смислово максимално невидим (с. 91-92). В този контекст изпъкват теми, които на всеки етап от разгръщането на изложението играят важна роля при анализа на медийните феномени. Може би ключова е ролята на по-общия проблем за отношението между човека и техниката, който в дисертацията най-често се представя чрез противопоставянето на технофили и технофоби, като винаги се търсят решения, разкриващи ограничеността и безсмислието на такова противопоставяне. От друга страна се търсят връзки, които могат да гарантират смисъла на отношението между медийния продукт и неговия потребител. Като пример би могло да послужи доверието, което е разгледано на различни нива: от „доверието, способно да поддържа връзката между оригиналното произведение-изпълнение и копието му“ (с. 91), до доверието като „онази невидима сила“ (с. 297), чрез която се продава звуковият продукт, „онази специфична увереност“, която интуитивно свързва производствения етап с потребителския, автора – с неговия слушател (с. 298).

Ако преценим дисертационния труд по достойнствата на неговите резултати, на първо място бих изтъкнал стремежа към максимално обхванат анализ, плътно придържащ се към ясно изразена позиция, която последователно и методично е отстоявана и която трябва да признаем за актуална и уместна. В този смисъл би трябвало да определим самооценката на дисертанта за приносите като адекватна, макар че по форма е твърде съ-

държателна и се свежда до тематизиране на конкретни аспекти от медийната среда. Доколкото в контекста на обширната литература върху медиите мога да преценя, начинът на въвеждане и на разработка на изброените в списъка на приносите теми е наистина оригинален.

Резултатите, разбира се, зависят от методологическото обезпечаване на изследването и затова трябва да бъдат видени през призмата на методологическите нагласи. В този смисъл има пълно съдържателно съответствие между „методологичната рамка“, „инструментите на анализ“ (с. 4-5) и посочените приноси. Но в един по-общ контекст на едно толкова полифонично и сложно изследване би съответствала по-пълна рефлексия върху методологическите предизвикателства, пред които то се изправя. В този смисъл разработката би спечелила, ако експлицитно се разшири идейният ѝ хоризонт, ако се вземат предвид основополагащи идеи, с които така или иначе начинът, по който се поставя темата е в осезаемо съответствие. Например, освен използваните в дисертацията идеи на В. Бенямин и Франкфуртската школа, ако се вземе предвид и много по-мощното философско проблематизиране на техниката още от времето на Ясперс, Хайдегер и Ортега-и-Гасет насетне, цялата сложност на отношението би била по-осезаема. Или ако се вземе предвид постмодернистката съдба на автора, на произведението на изкуството, на интерпретацията и в крайна сметка на самия човек, силно повлияла и масмедийната среда, би просветлила още повече трудността при изстраждането на решения.

Методологическите забележки – особено в такива едри щрихи, визиращи цели направления от историческата динамика на идеите – не са критика, а само насока към едно бъдещо по-детайлно разгръщане на темата или по-пълна публикация, за да бъдат предлаганите решения неуязвими за критики, които биха видели само добро пожелание за смисъл и нерелативни критерии.

Няма съмнение, че изследването е много актуално, провокира към диалог и има потенциал за развитие.

Авторефератът съответства на дисертацията и публикациите са изцяло по нейната тема.

С пълна убеденост съм „за“ присъждането на докторска степен на ас. Петър Костов